

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพของสถาบันศาสนาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ กรณีศึกษาวัดอุดมคตคาศิริเขต ตำบลนางาม อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี ผู้ศึกษามีการเก็บข้อมูลจากวัดอุดมคตคาศิริเขต ตำบลนางาม อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี และชาวบ้าน 3 หมู่บ้านที่มีส่วนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในวัดอุดมคตคาศิริเขต ได้แก่ บ้านโสภณใหญ่ กิ่งอำเภอโคกโพธิ์ชัย จังหวัดจันทบุรี บ้านดอนแก้วเต่า และบ้านโสภณน้ำขุ่น ตำบลนางาม อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ คือ

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ และความเป็นมาของป่าวัดอุดมคตคาศิริเขต
2. เพื่อศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของวัดอุดมคตคาศิริเขต
3. เพื่อศึกษานโยบายของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในวัดอุดมคตคาศิริเขต
4. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในวัดอุดมคตคาศิริเขต ต่อการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

การศึกษานี้แบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็น 2 วิธีคือ

1. การศึกษาเชิงคุณภาพ ลักษณะการเก็บข้อมูลในเชิงคุณภาพ อาศัยแนวทางสัมภาษณ์ (Interview Guide) และบันทึกสนทนาเป็นเครื่องมือ โดยสัมภาษณ์ผู้รู้ (Key Informant) ภายในชุมชน เช่น ผู้นำทาง ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น สมาชิก กลุ่มมัคทายกวัด พระสงฆ์ ผู้อาวุโส และผู้ทรงคุณวุฒิภายในชุมชน รวมทั้งชาวบ้านทั่ว ๆ ไป นอกจากนี้ยังใช้การสังเกต (Observation) การอภิปรายกลุ่ม (Groups Discussion) และใช้ข้อมูลมือสอง (Secondary Data) จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ลักษณะข้อมูลที่จัดเก็บประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในวัดอุดมคตคาศิริเขต
2. การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ มีการสัมภาษณ์ พระสงฆ์ แม่ชี และสามเณรที่วัดอุดมคตคาศิริเขต คณะกรรมการ 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านโสภณน้ำขุ่น บ้านโสภณใหญ่ และบ้านดอนแก้วเต่า สัมภาษณ์ชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ศึกษาสภาพของทั้ง 3 กลุ่มที่มีต่อทรัพยากรป่าไม้ในวัดอุดมคตคาศิริเขต แล้วนำมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC+ หาค่าสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน พร้อมทั้งนำผลที่ได้มาตรวจสอบกับข้อมูลเชิงคุณภาพ และอภิปรายผลการศึกษา ซึ่งสรุปได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 ลักษณะทางกายภาพและความเป็นมาของป่าวัดอุดมคงคาคีรีเขต

วัดอุดมคงคาคีรีเขต ตำบลนางาม อำเภอเมืองจัตุมงคล จังหวัดขอนแก่น ตั้งอยู่ติดกับภูผาแดง ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าโคกหลวง แปลงสัมปทานที่ 3 จัดอยู่ในเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์และ เขตเศรษฐกิจ พื้นที่อุดมไปด้วยน้ำ ผัก เถาวัลย์ ไม้ยืนต้น มีน้ำตลอดปี เป็นที่อาศัยของสัตว์น้ำ เช่น ปลา เต่า ตะพาบน้ำ มีพื้นที่ของวัดทั้งหมด 500 ไร่ พื้นที่ใช้ประโยชน์สำหรับสิ่งก่อสร้างประมาณ 5 ไร่ พื้นที่แหล่งน้ำประมาณ 6 ไร่ พื้นที่ป่าเต็งรังประมาณ 400.25 ไร่ และพื้นที่ป่าเบญจพรรณ ประมาณ 68.75 ไร่ ช่วงก่อน พ.ศ.2492 สภาพป่าบริเวณนี้หนาแน่นไปด้วยพรรณไม้หลายชนิด ต่อมาชุมชนมีการขยายเป็นหลายหมู่บ้านจึงทำให้พื้นที่รอบ ๆ วัด กลายเป็นที่ที่ชาวบ้านหมู่บ้านใกล้เคียงประกอบพิธีกรรมและบูชา ชาวบ้านให้ความเคารพต่อพื้นที่บริเวณวัด เพราะเชื่อว่ามี ความศักดิ์สิทธิ์ มีการใช้ประโยชน์ เช่น การใช้น้ำ และหาสัตว์เป็นอาหาร ต่อมาเมื่อหลวงปู่ผางอุตตงค์ มาพบพื้นที่ป่าบริเวณนี้เห็นว่าพื้นที่สงบเหมาะต่อการกรรมฐาน จึงเลือกสร้างวัดบริเวณนี้ มีการ สร้างสิ่งก่อสร้างภายในวัดรวมทั้งสร้างถนนเข้ามาในวัด มีชาวบ้านในชุมชน และนอกชุมชน มีจิตศรัทธาร่วมกันสร้างวัดและขอพื้นที่ของสำนักสงฆ์ออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติ โดยยื่นหนังสือ ต่อป่าไม้จังหวัดขอนแก่นเพื่อขอทำประโยชน์ปลูกสร้างสำนักสงฆ์และเข้าอยู่อาศัยในพื้นที่ 500 ไร่ ได้รับอนุญาตพระราชทานวิสุงคามสีมา เป็นวัดที่ถูกต้องมีชื่อว่า "วัดอุดมคงคาคีรีเขต" ตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเรื่องพระราชทานวิสุงคามสีมา ในปี พ.ศ.2523

5.1.2 การจัดการทรัพยากรป่าไม้ของวัดอุดมคงคาคีรีเขต

โครงสร้างการดำเนินงานของวัดประกอบด้วย พระสงฆ์ แม่ชีและสามเณร ในวัดอุดมคงคาคีรีเขต คณะกรรมการหมู่บ้านโสภณ หมู่บ้านโสภณน้ำขุ่น และบ้านดอนแก้วแห่งมีการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ การปฏิบัติต่อวัด เช่น ห้ามฆ่าสัตว์ ห้ามตัดต้นไม้ ห้ามดื่มของมึนเมาในวัด ส่วนการลงโทษ ไม่ได้กำหนดชัดเจน เป็นความกลัวที่เกิดจากความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ทางวัดยังอนุญาตให้ชาวบ้าน ใช้ประโยชน์จากวัดในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเก็บพืชอาหารในวัด การใช้น้ำ และใช้พื้นที่ในการเผาศพ กิจกรรมและการดำเนินงานประกอบด้วยกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรมคือ การจัดงานบุญประเพณี ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กิจกรรมการอนุรักษ์ และการปลูกต้นไม้และกิจประจำวันของพระภิกษุสงฆ์ มีการวางแผนการใช้ที่ดิน แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นสิ่งก่อสร้างและส่วนที่เป็นป่า อันประกอบด้วยป่าธรรมชาติ และป่าปลูก ซึ่งกิจกรรมทุกกิจกรรมของวัดส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานในชุมชนและนอกชุมชน

5.1.3 บทบาทของผู้เข้าร่วมกิจกรรมวัดอุดมคงคาคีรีเขตในการทรัพยากรป่าไม้

บทบาทของผู้เข้าร่วมกิจกรรมวัดอุดมคงคาคีรีเขต แบ่งบทบาทของสมาชิกออกเป็น 4 กิจกรรม คือ

1. บทบาทในการสร้างจิตสำนึกของสมาชิกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า สมาชิกที่นำมาปฏิบัติมากที่สุดคือ กลุ่มพระสงฆ์ แม่ชี และสามเณร ในวัดอุดมคงคาคีรีเขต โดยใช้วิธีการกระตุ้นและฝึกกรรมฐานเพื่อพัฒนาจิตใจไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น

2. บทบาทในการจรรโลงประเพณีและความเชื่อเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า สมาชิกทั้ง 3 กลุ่ม อันได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์ แม่ชี และสามเณร กลุ่มคณะกรรมการ และกลุ่มชาวบ้าน มีการปฏิบัติมากเช่นเดียวกันโดยมีการปฏิบัติตามข้อห้าม/ชะล่า เกี่ยวกับต้นไม้ตามความเชื่อของท้องถิ่น

3. บทบาทในการพัฒนา/ปลูกสร้างทรัพยากรป่าไม้ พบว่า ในกลุ่มของพระสงฆ์ แม่ชี และสามเณร และกลุ่มกรรมการหมู่บ้านมีการปฏิบัติมากที่สุดคือ การไม่ตัดต้นไม้ในบริเวณวัด ส่วนของชาวบ้านบทบาทและรูปแบบของกิจกรรมจะแตกต่างกันออกไปคือ แยกกิจกรรมออกเป็น 3 กิจกรรมคือ การเข้าร่วมกิจกรรม การเข้าร่วมวางแผนและการเข้าร่วมใช้ประโยชน์ ซึ่งในส่วนกิจกรรมการเข้าร่วมกิจกรรม ได้แยกกิจกรรมย่อยลงไปอีกและที่ปฏิบัติมากที่สุดคือ การไม่ตัดไม้ในบริเวณวัด ส่วนบทบาทในเรื่องการเข้าร่วมวางแผนกิจกรรมที่ชาวบ้านปฏิบัติมากที่สุดคือ การวางแผนในการใช้ประโยชน์และกิจกรรมการเข้าร่วมใช้ประโยชน์มีมากที่สุดคือ การใช้ประโยชน์จากน้ำในวัด

4. บทบาทของพระสงฆ์ แม่ชี และสามเณร และคณะกรรมการในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ กิจกรรมที่ปฏิบัติมากที่สุดคือ การจัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการปลูกต้นไม้โดยมีประชาชน หน่วยงานของรัฐและเอกชนเข้าร่วม ส่วนกลุ่มชาวบ้านไม่ เป็นกลุ่มที่ถือว่ามบทบาทในการประสานงาน แต่เป็นกลุ่มที่จะต้องได้รับการกระตุ้นให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ

5.1.4 ความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในวัดอุดมคงคาคีรี เขตต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ความคิดเห็นของสมาชิกวัดอุดมคงคาคีรีเขตที่มีต่อการให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วน
ร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการมีส่วนร่วมใน
กิจกรรมต่าง ๆ ต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้าน

5.1.5 ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในเชิงทฤษฎี

ผลการศึกษาวิจัย การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยสถาบันวัดอุดมคงคาคีรีเขต ตำบลนางาม
อำเภอัญญาศิริ จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยพบประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีคือ บทบาท
ของสถาบันศาสนาต่อการพัฒนาทางสังคม จากแนวคิดของเดอร์ไคม์ ได้ให้ความเห็นว่าสถาบัน
ศาสนาเป็นตัวเชื่อมประสานสังคม ศาสนาเป็นเสมือนพลังต่อต้านความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว
ของบุคคลและทำให้เกิดความเสียสละเพื่อส่วนรวม ในการไปสู่จุดหมายแนวการปฏิบัติในทางที่ถูก
ต้องแต่หากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเปลี่ยนไปพื้นฐานความเชื่อทางศาสนาแบบเก่าย่อมล้าหลังลง
กฎเกณฑ์และแนวการปฏิบัติของชุมชนที่เลื่อมโทรมย่อมมาแทนที่ จากการศึกษา พบว่า สถาบัน
ศาสนาเป็นองค์กรสำคัญในท้องถิ่นที่มีบทบาทต่อการพัฒนาส่วนรวมในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการ
พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นเป็นการนำเอาข้อบัญญัติของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้
ในการพัฒนาในภาวะที่ยุคสมัยของสังคมเปลี่ยนแปลง แต่สิ่งที่ยังคงสภาพอยู่คือ ความเป็นสถาบันซึ่ง
ถือเป็นโครงสร้างของสังคมในท้องถิ่นอันจะนำไปสู่การเสียสละส่วนตัวเพื่อผลประโยชน์ของส่วน
รวม

ดังนั้นการศึกษาถึงรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้ จำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญต่อ
การศึกษาถึงพื้นฐานขององค์กรหรือสถาบันที่เข้ามาดำเนินการ ตลอดจนทำความเข้าใจถึงบทบาท
ของผู้เข้าร่วมกิจกรรมขององค์กรอันจะนำไปสู่แนวทางการสร้างกิจกรรมการมีส่วนร่วมในรูปแบบ
ต่าง ๆ ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในเชิงพัฒนา

1. รูปแบบการดำเนินงานของวัดอุดมคงคาคีรีเขตในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เป็นรูป
แบบของป่าที่ถูกดูแลรักษาร่วมกันทำให้ป่าอุดมสมบูรณ์ อันเกิดจากความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อ
ศาสนา มีชาวบ้านบางรายที่ละเมิดกฎเกณฑ์ของวัด แต่ทางกลุ่มยังไม่ได้มีการลงโทษหรือเอาผิด
แต่ประการใด เป็นเพียงการตักเตือนและประชาสัมพันธ์ให้ทราบอย่างกว้างขวางในชุมชน เพื่อ

ไม่ห้ามการปฏิบัติต่อไป แต่เนื่องจากสภาพสังคมและการรับเอาความเชื่อจากภายนอกเข้ามาโดยการติดต่อกับวัดด้วยรูปแบบต่าง ๆ ทำให้แนวคิดและความเชื่อในเรื่องของศาสนาเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังนั้นเพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้ ควรจะมีการกำหนดชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร และได้รับการยอมรับจากรัฐในแง่ของกฎหมายจึงจะทำให้กฎเกณฑ์ขององค์กรนั้นมีประสิทธิภาพในยุคร่วมชนเริ่มมีความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงไป

2. โครงสร้างของชุมชนแต่ละแห่งย่อมประกอบไปด้วยองค์ประกอบหลายส่วน การดำเนินงานกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อทุกองค์ประกอบ เพื่อทำให้องค์ประกอบทุกส่วนทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการดำเนินงานของสถาบันท้องถิ่นที่ประสบผลสำเร็จได้ต้องได้รับความร่วมมือจากองค์ประกอบอื่น ๆ ของชุมชน เช่น วัด บ้านและโรงเรียน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

1. การศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ การณศึกษาวัดอุดมคงคาศรีเขต เป็นการศึกษาพื้นที่ป่าของวัดแห่งเดียวและเป็นเพียงกรณีศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้เฉพาะเรื่องเดียว ดังนั้นเพื่อให้การวิจัยด้านทรัพยากรป่าไม้มีความชัดเจน และเป็นประโยชน์ต่อการนำไปปฏิบัติให้มากขึ้น จึงควรขยายขอบเขตของการศึกษาให้มีขอบเขตกว้างและมองความสัมพันธ์ของป่าส่วนต่าง ๆ ที่มีผลต่อกันในแง่ระบบนิเวศของป่า

2. ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติอีกชนิดหนึ่ง ที่ต้องมีความสัมพันธ์และพึ่งพิงทรัพยากรอื่น ขณะเดียวกันทรัพยากรป่าไม้ก็มีส่วนอย่างสำคัญต่อการพึ่งพาอาศัยของสิ่งมีชีวิต และทรัพยากรอื่น ๆ ดังนั้นการทำความเข้าใจกับระบบนิเวศป่าไม้ จึงควรมีการศึกษาและทำความเข้าใจทรัพยากรอื่นด้วย เช่น ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรดินหรือสัตว์ป่า

3. จากโครงสร้างการทำงานขององค์กรท้องถิ่น พบว่า บทบาทของผู้นำองค์กรมีส่วนอย่างสำคัญต่อการสร้างความศรัทธาและแรงจูงใจของชาวบ้านให้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ดังนั้นเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กรจึงจำเป็นต้องศึกษาถึงบุคลิกคุณลักษณะ ตลอดจนพื้นฐานแนวคิดของผู้นำขององค์กร

4. การศึกษาเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้ พบว่า การเกิดกิจกรรมของกลุ่มขึ้นได้ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของสมาชิกทุกกลุ่มที่อยู่ในชุมชน ดังนั้นเพื่อให้มีความชัดเจนในด้านกระบวนการมากขึ้น จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกที่อยู่ในองค์กร

5. จากผลการดำเนินงานกิจกรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมวัดอุดมคงคาศรีเขต มีผลทำให้สภาพป่าในวัดมีความอุดมสมบูรณ์ และเป็นพื้นที่อีกแห่งหนึ่งที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในด้านป่าไม้ให้ความสนใจ ดังนั้นเพื่อให้ได้ทราบถึงแนวโน้มของป่าวัดอุดมคงคาศรีเขตในอนาคตจึงควรมีการศึกษาถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ อันเป็นผลดีต่อความยั่งยืนของทรัพยากรชนิดอื่นด้วย